

WIEDZA PRZYRODNICZA

Wiedza przyrodnicza na etapie edukacji wczesnoszkolnej ma doprowadzić dziecko do uświadomienia sobie, że człowiek jest małą częścią całego świata, dlatego powinien żyć zgodnie z jego prawidłowościami, zasadami i regułami. Zadaniem człowieka jest dbać o naturalne środowisko swojego życia, dlatego uwrażliwianie dzieci na piękno otaczającego świata przyrody i kształtowanie postaw proekologicznych to ważny cel edukacji na I etapie szkolnego nauczania.

Jedną z istotnych przesłanek metodycznych do realizacji treści przyrodniczych jest uczenie się przez bezpośrednie doświadczanie. Bliski kontakt z przyrodą w otoczeniu dziecka opiera się na jej wnikliwej obserwacji. Obserwacja powinna być kierowana przez nauczyciela, bo spostrzeganie w procesie edukacyjnym jest zawsze prowadzone w jakimś celu i zazwyczaj dotyczy określonego wycinka rzeczywistości.

Poznanie środowiska przyrodniczego oparte jest na aktywnym kontakcie dziecka z przyrodążywioną i nieżywioną, co daje szansę na rozwój jego zainteresowań poznawczych i zdolności intelektualnych. Kontakt z przyrodą wpisuje się w ideę kształcenia wielostronnego, pobudzającego instrumentalną i kierunkową sferę osobowości. Dziecko od poznania zmysłowego i konkretnego przechodzi na etap pojęciowy, polegający na kształtowaniu i rozwijaniu myślenia, uzewnętrznionego w formułowanych sądach i wnioskach. Edukacja przyrodnicza stanowi dobry punkt wyjścia dla kształcenia zintegrowanego opartego na całościowym pojmowaniu świata i holistycznym podejściu do dziecka. Uczenie się w działaniu i poprzez działanie z dużym powodzeniem może być realizowane w pozaszkolnych formach organizacji zajęć.

Szczególnie wartościową pozaszkolną formą organizacji działań poznawczych dzieci są wycieczki. Mogą to być wycieczki:

- bliższe (krótkotrwałe, 20–30 minut),
- dalsze (kilkugodzinne, 1–3 godzin),
- całodniowe.

Wycieczki umożliwiają prowadzenie obserwacji w naturalnym środowisku, w bezpośrednim kontakcie z rzeczywistością, co jest podstawą do dokonywania: analizy, porównania, syntezy, klasyfikowania, uogólniania, tworzenia pojęć, sądów i wniosków oraz do rozumienia zjawisk w związkach i zależnościach.

Cele edukacyjne wycieczek mogą być różne, dlatego wycieczki też nie mają jednorodnego charakteru. W pracy dydaktyczno-wychowawczej w edukacji wczesnoszkolnej można planować wycieczki:

- Rozpoznawcze (np. spacer po miejscowości i rozmowa o tym, co dzieciom jest znane, w jakim stopniu i zakresie).
- Poznawcze (mają na celu zdobycie nowych wiadomości określonych w treściach programu nauczania).
- Pogłębiające (ich celem jest poszerzenie i pogłębienie wiadomości oraz umiejętności).
- Porównawcze (planuje się je zazwyczaj pod koniec cyklu tematycznego, ich celem jest ustalenie zagadnień najważniejszych w dziale i ich porównanie).
- Podsumowujące (odbywają się po zakończeniu cyklu tematycznego, a ich celem jest głównie utrwalenie wiadomości i umiejętności)¹.

1 M. Jakowicka, *Wzbogacanie doświadczeń uczniów klas początkowych w kontaktach ze środowiskiem*, Warszawa 1982, s. 127.

Wycieczki to forma zajęć terenowych, odbywających się poza budynkiem szkoły. Nauczyciel świadomie wykorzystuje najbliższe środowisko traktując je jako ważne źródło wiedzy ucznia. W literaturze metodycznej najczęściej mówi się o pracy w terenie mając na uwadze: zajęcia w terenie, ćwiczenia terenowe oraz wycieczki szkolne. W każdej z tych form należy na początku podać jasne i wyczerpujące objaśnienia dotyczące planowanych zajęć, celu wyjścia w teren i zadań, które mają wykonywać dzieci (np. szkice, rysunki, fotografie, działania).

Zajęcia terenowe są podstawą doświadczeń i obserwacji otoczenia. Rysunek, szkic z obserwacji obiektów i osób, czy krótka notatka pomagają skoncentrować się na zadaniach, co wzbogaca, a jednocześnie ułatwia późniejszą rozmowę czy prezentację materiału. W podsumowaniu zajęć, które odbyły się w terenie warto zapytać dzieci nie tylko o to, co zapamiętały, ale także co im się podobało, co je zainteresowało. Strategia emocjonalna wzmocni efekty uczenia się zgodnego ze strategią poszukującą i operacyjną, której podstawą jest zaangażowane działanie.

Każdą wyprawę w teren warto dokumentować fotografią, czy inną formą zarejestrowania (np. film). Na ich podstawie można sporządzić mapę doświadczeń (albo kronikę wydarzeń). Szkice terenowe mogą też służyć do przygotowania w klasie pomysłowej pracy plastycznej. Dokumentowanie jest istotną czynnością zajęć w terenie, bo umożliwia późniejsze dokonywanie analizy materiałów, ich klasyfikowanie i porównywanie. Pozwala też porządkować i systematyzować obserwacje i notatki².

Realizując zajęcia terenowe konieczne jest wcześniejsze przygotowanie dzieci do przebywania w otoczeniu przyrody. Kształtowanie u uczniów postaw wobec przyrody wiąże się z zagadnieniami wychowawczymi korespondującymi z odpowiednim zachowaniem się dzieci w środowisku przyrodniczym. Warto wprowadzić następujące ustalenia, ujęte w **zasady zajęć w otoczeniu przyrody**³:

- Dzieci zawsze przebywają razem w grupie, na widoku opiekunów.
- Nie wolno zjadać nieznanych owoców leśnych, grzybów, jagód.
- Nie wolno dotykać nieżywych zwierząt, odchodów.
- Dzieci zachowują ostrożność przy przechodzeniu przez leżące pnie drzew, cierniska, skały.
- Nie należy zrywać każdego kwiatka, liści z drzew, gałązek.

Dzieci wcześniej przygotowane do zajęć w terenie wiedzą, że w lesie:
NALEŻY: Zachować ciszę, aby usłyszeć i zaobserwować przyrodę.

NIE WOLNO!

- **hałasować**
- **łamać gałązek**
- **niszczyć grzybów**
- **płoszyć ptaków**

Przed wyjściem:

- **zabezpieczamy się przed kleszczami (długie spodnie, bluzy z długim rękawem, nakrycie głowy, kryte buty, skarpety naciągnięte na spodnie)**
- **zabieramy okrycie chroniące przed deszczem.**

² A. Budniak, *Edukacja społeczno-przyrodnicza dzieci w wieku przedszkolnym i młodszym szkolnym*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2010, s. 89.

³ M. Wagner, *Nowe gry i zabawy dla badaczy przyrody*, Jedność HERDER, Kielce 2013, s. 9.

Scenariusz lekcji: **Różnorodność leśnych roślin***

Czas zajęć:

decyduje nauczyciel

Cele ogólne:

- poznawanie i obserwowanie przyrody
- kształtowanie umiejętności dokumentowania obserwacji
- wdrażanie do samodzielnego uczenia się w naturalnym środowisku przyrodniczym
- rozwijanie procesów poznawczych (spostzegawczości, uwagi) i operacji logicznych (analiza, porównywanie, klasyfikowanie, uogólnianie)
- rozwijanie myślenia przyczynowo–skutkowego
- rozwijanie świadomości różnorodności i bogactwa w świecie przyrodniczym

Cele operacyjne:

Uczeń:

- ma świadomość różnorodności roślin leśnych
- utrwała pojęcia: roślina zielona, krzew, drzewo
- potrafi prowadzić celową obserwację oraz notować wyniki obserwacji
- potrafi odpowiednio zachowywać się w lesie

Przebieg zajęć:

1. Zajęcia te stanowią uzupełnienie i pogłębienie wiadomości o roślinach zielonych, krzewach i drzewach leśnych oraz dają dzieciom możliwość nabywania praktycznych umiejętności.
2. Obserwacja roślin leśnych – jasne określenie celu obserwacji (ukierunkowanie spostrzegania) – wypełnianie karty obserwacji (Załącznik 1).
3. Zwrócenie uwagi na fakty (przypomnienie i utrwalenie wiadomości):
 - Rośliny zielone są małe (jesienią większość z nich usycha),
 - Drzewa to rośliny duże, ich część nadziemna to pień i korona (powstaje na skutek rozgałęzienia się pnia),
 - Krzewy i drzewa mają nadziemną zdrewniałą i okrytą korą część (są długowieczne, mogą przetrwać suszę i silne mrozy),
 - Krzewy nie osiągają dużych rozmiarów, są rozgałęzione od powierzchni ziemi, nie mają pnia.
4. Omówienie wyników obserwacji dokumentowanych w karcie obserwacji.

*Scenariusz i kartę pracy dla ucznia opracowano na podstawie: H. Będkowska, *Gry i zabawy w lesie*, Wydawnictwo Agencja Reklamowo–Wydawnicza Arkadiusz Grzegorzczak, WSiP, Warszawa 2006, s. 42.

5. Wnioski:

- Leśnicy starają się, aby las był różnorodny, tzn. by były w nim rośliny o różnej wysokości,
- Im las jest bardziej różnorodny, tym:
 - jest zdrowszy i odporniejszy na zagrożenia, tj. pożary, huragany, choroby,
 - więcej zwierząt będzie w nim żyło.

Załącznik 1 do tematu: Różnorodność leśnych roślin

Imię i nazwisko ucznia:

Data obserwacji:

KARTA OBSERWACJI

Rośliny leśne	
<i>Roślina</i>	<i>Cechy charakterystyczne</i>